

اصلاح الگوی مصرف موجب افزایش پس انداز ملی و صادرات غیرنفتی می شود

اشاره:

مقام معظم رهبری با توجه به اهمیت حیاتی و اساسی مصرف منابع کشور سال جاری را به عنوان حرکت به سوی اصلاح الگوی مصرف نامیدند. با نگاهی اجمالی به عملکرد اقتصاد کشور در زمینه های مختلف احتمالا کسی در صحت این امر که روند موجود باید اصلاح شود تردیدی نخواهد داشت. الزامات و راهکارهای اساسی اصلاح الگوی مصرف در حوزه اقتصاد و نقش آن در توسعه روند اقتصادی از موضوعاتی است که در گفتگو با آقای داود بنایی مشاور مدیرعامل بانک توسعه صادرات ایران مطرح شدند، مشروح این گفتگو را در ادامه می خوانیم.

در هزینه های جاری و حرکت به سمت کوچک سازی دولت می تواند حرکت موثری در جهت اصلاح الگوی مصرف باشد.

۵- ساختمان سازی ها باید بر مبنای ممیزی انرژی ساخته شوند و دولت از ساخت و ساز ساختمانهای فاقد ممیزی خودداری کند. همانگونه که عرض شد مصرف مقوله ای تدریجی و مبتنی بر عادت است. جامعه ما روش استفاده از بنزین، آب، برق، گاز و نان و ... را یک شبه نیاموخته است که یک روزه ترک کند و اگر انتظار میوه مطلوب داریم باید ساختارها و بسترهای مناسب فراهم کنیم. وقتی خودروهای پرمصرف، خانه ها و یا ساختمانهای حتی دولتی براساس استانداردهای ممیزی انرژی ساخته نمیشوند. مردم گزینه ای جز ماشین های پرمصرف و خانه یا ساختمانهای اتلاف کننده انرژی ندارند.

• اصلاح الگوی مصرف چه ارتباطی با هدفمندسازی یارانه ها دارد؟

اصلاح الگوی مصرف به عبارتی معلول و یا نتیجه هدفمندسازی یارانه ها می باشد. قیمت های پائین انرژی و همچنین بزرگ بودن دولت می تواند به عنوان موضوعات اصلاح الگوی مصرف مطرح شوند. مقام معظم رهبری در سر فصل گسترش عدالت اجتماعی سیاستهای کلی نظام اشاره دارند که یارانه ها هدفمند شود. در سر فصل امور اقتصادی اشاره به تحقق رشد مستمر و پرشتاب اقتصادی به میزان حداقل ۸٪ نرخ رشد سالیانه تولید ناخالص داخلی

محدودیت منابع بودجه ای تصمیم به اینکه چه چیزی را با چه میزانی مصرف کند و اگر عدم تعادلی را در عرضه و تقاضا و یا سرانه بالاتری را نسبت به سرانه ها و استانداردهای سایر کشورها حتی کشورهای توسعه یافته با درآمد بالا وجود دارد. این جریان هزینه هایی را بر اقتصاد تحمیل می کند که بایستی سیاست گذار یعنی دولت با راهکارهای اقتصادی برای جلوگیری از هزرت رفتن منابع اقدام نماید. به هر حال جامعه ما چه مردم و چه دولت و چه واحدهای تولیدی سالها با انرژی، آب و ... ارزان قیمت روبرو بوده اند و رفتارهای خودشان را در جهت بهینه مصرف کردن و یا اسراف نکردن تغییر نداده اند.

الزامات اساسی برای شروع کار میتوانند چنین باشند:

- ۱- افزایش آگاهی و فرهنگ عمومی
- ۲- اتخاذ سیاست قیمتی و غیرقیمتی - سیاستهای قیمتی شامل افزایش قیمت حامل های انرژی، آب، برق، گاز و چهار فرآورده اصلی نفت (بنزین، گازوئیل، نفت سفید و نفت کوره)
- ۳- سیاستهای غیرنفتی یعنی افزایش ناوگان حمل و نقل عمومی، دوگانه سوز کردن خودروها، جلوگیری از هدر رفت آب در لوله های اصلی و هشدار در مورد مصرف غیرضروری کالاهای مضر مثل روغن های جامد با ترانس بالا، شکر و شیرینی و ترویج مصرف کالایی چون شیر که سرانه مصرف در کشور ما پائین است.

۴- دولت در ایران خود بزرگترین مصرف کننده است. کاهش مصرف دولت به خصوص

• اصلاح الگوی مصرف چه نقشی در روند توسعه اقتصادی به ویژه در رونق و جهش صادراتی می تواند داشته باشد؟

برطبق سخنان رهبر فرزانه انقلاب سال جدید سال حرکت به سوی اصلاح الگوی مصرف می باشد و ایشان در سخنانشان این مطلب را تاکید داشتند که در بعضی از زمینه ها شاید ده ها سال طول بکشد. در واقع پیام اصلی ایشان دعوت از دولت و ملت برای جلوگیری از اسراف در مصرف می باشد. به طور طبیعی اگر افراد و یا دولت مصرف بهینه داشته باشند می توانند مازاد آنرا پس انداز کرده و سرمایه گذاری نمایند و سرمایه گذاری خود عامل موثر در افزایش تولید ناخالص داخلی خواهد شد که این شاخص یکی از مولفه های مهم رفاه اجتماعی و توسعه یافتگی است. بالطبع اگر کالایی درست مصرف شد می توان مازاد آنرا صادر هم کرد و در افزایش صادرات غیرنفتی نقش موثری خواهد داشت. همانگونه که ملاحظه میشود کشور ما در مصارف انرژی، آب و یا نان مصرف بی رویه و غیرهمگن با استانداردهای جهانی دارد. به نظر میرسد منظور فرمایشات مقام معظم رهبری در این خصوص کمی فراتر از مفهوم عرفی واژه مصرف باشد بلکه بحث کارایی و بهره وری و اصلاح شیوه های تخصیص منابع و طیف وسیعی از نهاده های تولید باشد.

• الزامات و راهکارهای اساسی اصلاح الگوی مصرف در حوزه اقتصاد چیست؟

مصرف کننده با توجه به تابع مطلوبیت و

- ارتقاء سهم بهره‌وری در رشد اقتصادی به در پایان برنامه

- قطع وابستگی هزینه‌های جاری دولت به درآمدهای نفت و گاز تا پایان برنامه
- واریز سالانه حداقل ۲۰٪ از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز به صندوق توسعه ملی
همه این فرازهای سخنان رهبری معظم انقلاب و تحقق آنها منوط به مصرف متعادل بخصوص در زمینه حامل‌های انرژی که سالانه میلیاردها دلار به صورت غیرهدفمند اتلاف میشود.
این در حالیست که مقایسه مصرف سرانه و شدت انرژی بین کشورهای مختلف حکایت از مصرف بی‌رویه حامل‌های انرژی در ایران دارد.^(۱)
بطوریکه در سال ۲۰۰۵، مصرف سرانه حامل‌های انرژی در ترکیه ۸۷٪، آسیا (بدون چین) ۲۴٪، آفریقا ۲٪ و خاورمیانه ۵۲/۱ بوده ولی در ایران رقم معادل ۷۵/۱ را به خوداختصاص داده است.

سوی اصلاح الگوی مصرف همخوانی دارد. یکی از توصیه‌هایی بوده که همیشه اقتصاددانان تذکر داده‌اند و متأسفانه دولتها نتوانسته‌اند خیلی قدم موثری بردارند. از دیگر آثار اصلاح الگوی مصرف برقراری عدالت میان دهک‌های مختلف مردم برقرار می‌شود. طبق مطالعات انجام شده دهک دهم درآمدی ۳۰ تا ۳۵ برابر بیشتر از دهک اول بنزین مصرف می‌کند. این نسبت در گازوئیل ۴۵ برابر می‌باشد. وقتی الگوی مصرف اصلاح شد نتیجه‌اش می‌تواند از پیامدهای اصلاح الگوی مصرف که ناشی از هدفمندی یارانه‌هاست باشد می‌توان امیدوار بود که مصرف آب، برق، گاز، بنزین و گازوئیل کاهش یابد. البته با توجه به سیاست‌های قیمتی و غیرقیمتی و پیامد آن عدم قطعی آب و برق، کاهش واردات بنزین که خود می‌تواند منجر به درآمد بیشتر دولت و سرمایه‌گذاری شود. کاهش مصرف منجر به پس انداز بیشتر و پس انداز بیشتر منجر به سرمایه‌گذاری میشود. البته سرمایه‌گذاری بیشتر توأمان با بهره‌وری بالاتر اثربخش خواهد بود و گرنه موثر نخواهد بود.

• نقش دستگاههای اجرایی از جمله بانکها در تحقق اهداف اصلاح الگوی مصرف چیست؟

مجموعه دستگاه‌های اجرایی شامل وزارتخانه‌ها، موسسات، شرکتها که شامل بانکها هستند خود مجموعه دولت را تشکیل میدهد و اینها چون خود بزرگترین مصرف‌کننده‌اند اگر مصارف خود را بهینه نمایند به هر حال خیلی در کاهش مصرف می‌توانند موثر باشند بانکها هر چه به سمت **core banking** و بانکداری الکترونیک حرکت کنند می‌توانند هم در زمینه کاهش اسکناس که در دست مردم چرخش دارد و هم در زمانی که مردم برای مراجعه به بانکها دارند صرفه‌جویی ایجاد نمایند و هم رضایت مردم که جزء اصلی‌ترین مصرف‌کنندگان می‌باشد را به دنبال خواهد داشت.

• یکی از دلایل مصرف بی‌رویه در ایران اتکاء اقتصادی کشور به درآمدهای نفتی است، نظر جنابعالی در این خصوص چیست؟
یک مطلبی در دنیا مورد مطالعه قرار گرفته است که کشورهایی که دارای منابع غنی زیرزمینی

هستند. رابطه منفی با رشد و توسعه اقتصادی دارند که به آن تحت عنوان معمای وفور یا معمای فراوانی نام برده میشود. به دلیل اتکاء دولت‌ها به منابع رایگان نفتی، هیچگاه الگو و روش مشخص برای اصلاح الگوی تولید و مصرف نداشته‌اند. و اگر این روند مصرف حامل‌های انرژی اصلاح نشود متأسفانه تا چندین سال آینده دیگر نفتی برای صادرات وجود نخواهد داشت. هر زمانی که درآمد نفت کاهش پیدا کرده است به دلیل محدودیت و تنگناها (مانند زمان جنگ تحمیلی) مصرف تا حدودی اصلاح شده است.

• زمینه‌های تحقق اهداف شعار امسال در حوزه اقتصادی چیست؟

همانگونه که رهبری معظم انقلاب فرمودند نام امسال «حرکت به سوی اصلاح الگوی مصرف است» یعنی بعضی از این بخش‌ها فرآیندی است و ممکن است ده سال طول بکشد - به طور مثال در مورد حامل‌های انرژی، مثل بنزین، هم سیاست‌های قیمتی و هم سیاست‌های غیرقیمتی یعنی تامین ناوگان مناسب حمل و نقل، در مورد برق هم سیاست قیمتی و هم تامین لامپ‌های کم مصرف و تولید وسائل برقی مانند کولر، یخچال و فریزر و ... با الگوی مصرف انرژی پائین تولید شوند. در کارخانجات تولیدی تکنولوژی‌هایی که بتوانند مصرف انرژی را هر چه بیشتر کاهش دهند هم برای حفظ تولید و هم برای تولیدات، در مورد نان که متأسفانه در حدود ۴ هزار میلیارد (تن) یارانه پرداخت میکنیم و سرانه ما تقریباً بین دو تا سه برابر دنیا می‌باشد با افزایش قیمت و همزمان ساخت کارخانجات نان ماشینی، و در مورد احداث ساختمانهای اداری و مسکونی رعایت مقررات ماده ۱۹ ساختمان و ممیزی انرژی ضرورت دارد و اینکه از همه بیشتر صرفه‌جویی خود دولت بعنوان بزرگترین مصرف‌کننده می‌باشد.

با اصلاح الگوی مصرف میشود یک استراتژی بلندمدت تعریف کرد بخصوص در برنامه پنجم به شکلی که مردم بیش از تولید، مصرف نکنند، در حالیکه در جوامع توسعه یافته نرخ پس انداز و تولید بیشتر از مصرف است.

• ریشه‌های بنیادین روند نامطلوب کنونی در مصرف منابع چیست؟

اتکاء به منابع نفتی از اصلی‌ترین موارد این بحث می‌تواند باشد. دلیل دیگر بزرگ شدن

در سال ۲۰۰۵، مصرف سرانه حامل‌های انرژی در ترکیه ۸۷٪، آسیا (بدون چین) ۲۴٪، آفریقا ۲٪ و خاورمیانه ۵۲/۱ بوده ولی در ایران رقم معادل ۷۵/۱ را به خوداختصاص داده است

و شدت انرژی^(۲) براساس قدرت خرید برای کشورهای صنعتی معادل ۳/۱۱، ژاپن ۱/۸۹، آسیا (بدون چین) ۴/۷، عربستان ۶/۱۶ و برای ایران رقمی معادل ۷/۲۴ بود.

بنابراین برای جلوگیری از اسراف در مصرف حامل‌های انرژی و اصلاح ساختار از وضع موجود نیاز به هدفمندی یارانه‌های حامل‌های انرژی از طریق واقعی کردن قیمت‌ها که نتیجه آن اصلاح الگوی مصرف خواهد بود.

• پیامدها و آثار الگوی مصرف را در حوزه اقتصادی تشریح کنید؟

به دلیل ارزان بودن قیمت حامل‌های انرژی با پند و اندرز نه مردم و نه دولت و نه واحدهای تولیدی نسبت به اقدام برای کاهش مصرف بی‌رویه اقدام نمی‌کنند. به طور مثال دولت در اقتصاد ایران خود بزرگترین مصرف‌کننده است. کاهش مصرف دولت که با سیاست حرکت به

۱- تن معادل نفت خام / نفر

۲- تن معادل نفت خام / میلیون دلار

را شریک میکنند تا از اجر و صواب آن بهره مند شوند، ولی آنهایی که اهل ولخرجی و اسراف هستند دستشان از این کارها کوتاه است. رسول گرامی اسلام در حدیثی ضمن بیان نشانه های افراد اسرافکار به این مطلب اشاره می فرماید: نشانه های اسرافکار چهار چیز است: به کارهای باطل می نازد- آنچه را فراخور حالش نیست می خورد- در انجام کارهای خیر بی رغبت است و هر کس را که به او سودی نرساند، انکار میکند.

• برخی مسبب اصلی مصرف بی رویه منابع را دولت و برخی فعالان بخش خصوصی میدانند، نظر شما چیست؟

به هر حال هم دولت هم بخش خصوصی و هم مردم در مصرف بی رویه منابع دخیل هستند ولی سهم شان متفاوت است. به هر حال، دولت مفهوم حاکمیت و وظیفه سیاستگذاری و حل معضلات و جلوگیری از هدر رفت این منابع را از طریق

کاهش مصرف منجر به پس انداز بیشتر و پس انداز بیشتر منجر به سرمایه گذاری میشود. البته سرمایه گذاری بیشتر توامان با بهره وری بالاتر اثربخش خواهد بود وگرنه موثر نخواهد بود

تصویب قوانین لازم در مجلس را پیگیری کند و بهره وری را افزایش دهد و برای مردم هم فرهنگ سازی، زمینه سازی و آماده کردن آنها برای جلوگیری از اسراف و یا تغییر الگوی مصرف لازم است. بخش خصوصی هم در مباحث تولید و کاهش هزینه تمام شده و افزایش بهره وری باید تلاش کند.

• ابعاد پرمصرف منابع در اقتصاد ایران را تشریح کنید.

در زمینه کالاهایی چون برق، آب، بنزین، گازوئیل، گاز به دلیل ارزان بودن و همچنین عدم برخورداری از سیاستهای غیرنفتی مناسب اسراف زیاد وجود دارد. و همچنین افزایش بودجه دولت ما در حدود کالاهای اساسی مانند روغن و شکر هم مصرف سرانه بالاست که این هم برای سلامتی انسانها خوب نیست. در ساختمان سازی هم از خمیری انرژی بر خوردار نمی باشند و اینها بخشی از موارد

آنکه تبذیر و اسراف کند، نعمتش زوال می پذیرد. ۳- ورشکستگی (افلاس):

خیلی از افراد به خاطر داشتن ثروت زیاد دست به انواع ریخت و پاشها و ولخرجی می زنند و چون دارای ثروت هستند، ترسی از آینده ندارند غافل از اینکه ولخرجی موجب مفلسی و بینوایی است.

علی (ع) فرمودند: مَنْ أَفْتَحَرَ بِالْتَّبْدِيرِ احْتَقَرَ بِالْأَفْلَاسِ. هر کس به ریخت و پاش افتخار کند، با تهیدستی کوچک می شود.

۴- فقر یکی از عوامل فقر و تنگدستی در جهان، اسراف و تبذیر است، آنهایی که دست به ولخرجی و ریخت و پاشهای بی حد و حساب می زنند و امکانات مادی زیادی را صرف هوا و هوسهای خود می کنند، عاقبتی جز تهیدستی و شکست در انتظارشان نیست.

حضرت علی (ع) فرمودند: سَبَبُ الْفَقْرِ الْإِسْرَافُ. اسراف سبب فقر است. همچنین فرموده اند: الْإِسْرَافُ يُغْنِي الْجَزِيلَ. الْإِسْرَافُ يُغْنِي الْكَثِيرَ. اسراف امکانات زیاد را نابود می کند.

۶- بخل یکی از صفات اخلاقی که مورد توجه دین و اولیای الهی است و ائمه معصومین علیهم السلام آنرا بخشی از سیره و روش خود قرار داده بودند. جود و بخشش است. در

روایتی از پیامبر اکرم، ولخرجی و افراط در مصرف، یکی از آفتهای این فضیلت بیان شده است. آفة الجود السرف. اسراف آفت سخاوت است.

۷- بیماری جسمی

پژوهشهای دانشمندان به این نتیجه رسیده است که سرچشمه بیماری از بیماریها، غذاهای اضافی است که به صورت جذب نشده در بدن باقی میماند و علت اصلی آن پرخوری است. به نقل از علی بن حسین واقد نقل شده است که خداوند تمام پزشکی را در نصف آیه جمع کرده است. كَلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لا تسرفوا. و یا حضرت محمد (ص) تمام پزشکی را در یک جمله خلاصه کردند و فرمودند: الْمَعْدَةُ بَيْتٌ كُلِّ دَاءٍ وَ الْحَقِيقَةُ رَأْسُ كُلِّ دَوَاءٍ. معده خانه هر بیماری و پرهیز برترین داروست.

۸- سلب توفیق

یکی از آثار دنیوی اسراف و تبذیر بی رغبتی به انجام کارهای خیر است. به طور معمول انسانها در انجام کارهایی که فایده عمومی دارد، خود

حجم و اندازه دولت می باشد. یکی از شاخص هایی که معمولاً برای بررسی اندازه دولت استفاده می شود نسبت مجموعه هزینه های دولت به تولید ناخالص داخلی است که تقریباً همه ساله به استثناء دوران انقلاب و جنگ تحمیلی افزایش را داشته که خود مجموع این عوامل باعث شده است که منابع به شکل نامطلوبی مصرف شوند. از دلایل دیگر این است که دولتها معمولاً واهمه داشته اند و یا جسارت انجام اصلاحات بنیادین اقتصادی را به خاطر شوکهای احتمالی به جامعه را نداشته اند و این خود باعث شتاب بیشتر این روند نامطلوب شده است. عدم اطلاع رسانی مناسب فرهنگی به آحاد جامعه هم از عوامل دیگر میباشد.

• رویکرد آموزه ای فرهنگی، مذهبی و اخلاقی درباره اسراف را توضیح دهید؟

بدون شک ابتلا به اسراف و تبذیر، یکی از معضلات جامعه است، مشکل اسراف چنان در جامعه ریشه دوانده که صرفه جویی و جلوگیری از اسراف و تبذیر به عنوان یکی از راه حل های اساسی تنظیم اقتصاد در جامعه اسلامی است.

اسراف از دیدگاه قرآن یکی از کارهای خیلی ناپسند است و آنرا یک عمل فرعون دانستند و یا اسراف کنندگان را اصحاب دوزخ می شمارند: ان المسرِفین هم اصحاب النار. واژه «اسراف» در لغت به معنی گراف کاری کردن، در گذشتن از حد میانه، تلف کردن مال، ولخرجی و سرف به معنی تجاوز کردن از حد در هر کاری است که از انسان سر بزند. گرچه معنی آن در هزینه کردن مال بیشتر است. تبذیر در لغت به معنای پراکندن و پریشان ساختن است و پاشیدن بذر است و به هر کس که مالش را ضایع می کند گفته می شود و نیز گفته شده که تبذیر، انفاق مال در راه معصیت است.

پیامدهای اسراف:

۱- کم برکتی اسراف، عملی مخالف تقوا و دستورات و سفارشهای خدا و اولیای الهی است. امام صادق علیه السلام فرمودند: اِنَّ مَعَ الْإِسْرَافِ قَلْبَهُ الْبُرْكَه. همانا اسراف همراه با کاهش برکت است.

۲- زوال نعمت یکی از آثار شوم اسراف و تبذیر تباهی و زوال نعمت است. حضرت علی علیه السلام فرمودند: الْقَصَةُ مِثْرَاهُ وَ السَّرْفُ مِثْوَاه. اعتدال و میانه روی موجب فراوانی مال و ثروت و اسراف باعث تباهی و نابودی آنست.

از امام کاظم (ع) نقل شده که فرمودند: کسی که میانه روی و قناعت ورزد، نعمتش باقی می ماند و